

Historische achtergronden bij de klinische beoordeling van gestoord en gevaarlijk gedrag¹

Op 24 november 2004 bestond het Pieter Baan Centrum, de Psychiatrische Observatiekliniek van het Ministerie van Justitie te Utrecht, 55 jaar. Dat is een leeftijd die wel uitnodigt tot reflectie.

Een achteruitkijkspiegel is in het verkeer een onmisbaar instrument om verantwoord vooruit te rijden. Hij gunt u als bestuurder van een auto zicht op wat achter u ligt en gebeurt. Zo nodig, u moet er wel iets voor gaan verzetten, geeft het een beeld van uzelf: een spiegelbeeld. Deze bijdrage biedt een korte historische terugblik op ontwikkelingen die zich op het terrein van de gedragskundige rapportage pro justitia hebben voorgedaan om daarmee de stand van zaken van heden en toekomst nader reliëf te geven. Aan de hand van negen thema's zullen in deze bijdrage historische lijnen worden getrokken die zich aftekenen binnen en buiten de forensische psychiatrie en psychologie in het algemeen en het Pieter Baan Centrum in het bijzonder.

Enkele historische lijnen

1. Verschuiving in de populatie onderzochten

Opvallende veranderingen zijn te zien in de herkomst van de populatie onderzochten, zowel de aard en ernst van de hen ten laste ge-

legde feiten als de aard en ernst van hun psychische conditie.

De populatie onderzochten is letterlijk veelkleuriger geworden: in een recent onderzoek bleek dat maar liefst de helft van hen van niet-Nederlandse afkomst is.² Deze ontwikkeling is de afgelopen drie decennia nadrukkelijk waar te nemen: verschillen in religieuze gewoonten, eetgewoonten, taal, omgangsvormen zijn slechts enkele voorbeelden uit het dagelijks leven waarin zich dit fenomeen manifesteert. Hierbij mag natuurlijk niet worden vergeten dat ook de samenleving als geheel de afgelopen jaren drastisch is veranderd, zoals in de omgang tussen mannen en vrouwen, en die tussen ouders en hun kinderen.³

Ook de aard van de delicten waarvoor een gedragskundige rapportage pro justitia vanuit het Pieter Baan Centrum wordt aangevraagd, is de afgelopen decennia aanzienlijk veranderd. De volwassen vermogensdelinquent, die zijn delicten zonder gebruikmaking van geweld pleegt, is nagenoeg geheel uit het beeld van de forensische psychiatrie verdwenen. Voor de oplichter die in de jaren vijftig werd veroordeeld tot een tbr-behandeling was menig therapeut in de behandeling het volgende slachtoffer.⁴ Na een ruime reeks van dergelijke mislukkingen heeft men deze behandeling gestaakt en verdwijnt de vermogensdelinquent grotendeels uit

* Dr. F. Koenraadt, forensisch psycholoog en criminoloog, doceert forensische psychologie en psychiatrie aan de Universiteit Utrecht, en is tevens rapporterend psycholoog bij het Pieter Baan Centrum te Utrecht.

1 Bewerking van een voordracht tijdens het symposium 'De psychische stoornis in het strafrecht' bij gelegenheid van het 55-jarig bestaan van het Pieter Baan Centrum, de psychiatrische observatiekliniek, gehouden op 30 september 2004 in de Janskerk te Utrecht.

2 B.L. Hesper, *Verkenning van de multiculturaliteit van de Pieter Baan Centrum-populatie*, Utrecht, interne publicatiereeks nr. 7, 2003.

3 Zie voor deze verandering in gezinsverband en -omgangsvormen Chr. Brinkgreve, *Huismensen*, Amsterdam: Meulenhoff 1999.

4 Zie M. Zeegers, *De oplichter. Psychopathologie onder antropologisch aspect*, Utrecht: Bijleveld 1959. Zie voor een rijkgedocumenteerde biografie over een meesterinbreker uit de jaren vijftig van de vorige eeuw H. Peeters, *Gerrit de Stotteraar. Biografie van een boef*, Amsterdam: Podium 2002.

de forensisch psychiatrische populatie. Een veranderde forensisch gedragskundige en penologische visie op de vermogensdelinquent ligt hier mede aan ten grondslag.

In het archief van de Psychiatrische Observatiekliniek treffen we in het dossier van de welbekende Zwarte Ruiters⁵ nog een ijzerzaag aan; voor de huidige gedetineerden is zo'n werktuig volstrekt ontoereikend om zich een weg naar buiten de elektronisch beveiligde basismuren te banen.

Openbare dronkenschap, bedelarij en landloperij leiden niet meer tot de oplegging van een tbs-maatregel, terwijl het in het verleden bepaald geen uitzondering was dat daders van deze trias vagabundica tien à vijftien jaar lang in een tbr-kliniek werden behandeld.⁶ Opname in het Pieter Baan Centrum vergt de laatste decennia vooral verdenking van een ernstig delict. Dat is wat gezegd kan worden van bijvoorbeeld Dirk de V., Hans van Z., Ferdi E., dokter O., Annie E., Jan S., Volkert van der G., Lucie de B. Zij werden allen, zij het in verschillende perioden, verdacht van ernstige zeer gewelddadige of geruchtmakende delicten.

Ernstige agressieve en seksuele delicten domineren thans het beeld van degenen die een tbs-kliniek bevolken. Voor het Pieter Baan Centrum, dat een voorfase in de strafrechtsketen vormt, geldt globaal een soortgelijke populatie, zij het dat de spreiding over de delictsoorten ruimer is. Tal van zaken, waarin gedetineerden in het Pieter Baan Centrum worden onderzocht, leiden immers niet tot een advies respectievelijk oplegging van een maatregel tbs met bevel tot verpleging. In de periode 2000–2002 werd bij 44,8% van de onderzochten zo'n maatregel geadviseerd.⁷ In meer dan de helft van de gevallen werd dus anderszins geadviseerd.

De aard van de problematiek van de gedetineerden is allengs complexer en soms fel

agressiever geworden. Ook in het verleden kwamen lastige klanten voor, maar de meer-voudige problematiek (verslaving, ernstige psychopathologie, lichamelijke en mentale handicaps) waarmee zij te kampen hebben, is soms verergerd en geïntensiveerd naar double trouble en triple crible.

2. Verschuiving in de aard van de rapporten

Sinds 1949 zijn er in de kliniek bijna 9000 rapporten pro justitia opgesteld.

De rapporten uit de jaren vijftig besloegen gemiddeld acht pagina's, waren gesteld in een strikt medisch en biologisch psychiatrisch jargon, tamelijk apodictisch geformuleerd. De rapporten hadden een sterk moraliserende inslag. In de jaren zeventig en tachtig speelde het psychodynamisch denken een rol in onderzoek en rapportage. Sinds het begin van de jaren negentig is die invloed steeds minder geworden.⁸

De rapporten zijn nadrukkelijker multidisciplinair, empirischer en beschrijvender geworden met, sinds de wijziging van de wet op de tbs,⁹ een gedeelde verantwoordelijkheid door twee ondertekenaars. De recente rapporten zijn omvangrijker en gedetailleerder geworden. En waar het strafrecht voor de forensische psychiatrie het kader aangeeft waarbinnen de observatie en rapportage plaatsvindt, voldoet het huidige rapport meer aan de juridische voorwaarden.

Meer nadruk is komen te liggen op de argumentatie en onderbouwing van de beweringen, waarbij bovendien uitgebreid psychometrisch onderzoek wordt gebruikt ter schraging van de bevindingen van het onderzoek, de diagnose gerangschikt conform de DSM in het rapport wordt vermeld en onlangs ook de risicotaxatie in onderzoek en rapportage zijn in-trede heeft gedaan.¹⁰

5 10 september 1957, *NJ* 1958, 5; zie tevens R. Jagers, *De Zwarte Ruiters*, Amsterdam: Bert Bakker 1982.

6 Zie W.H. Nagel, *Het werkschuwe tuig*, Alphen aan den Rijn: Samsom 1977.

7 De onderzoeksperiode betrof juli 2000 tot oktober 2002. Zie J.M. Harte, Het wetenschappelijk onderzoek, in: F. Koenraadt, A.W.M. Mooij & J.M.L. van Mulbregt (red.), *De persoon van de verdachte. De pro-justitia rapportage vanuit het Pieter Baan Centrum*, Deventer: Kluwer 2004, derde herziene druk, p. 141–154, p. 146.

8 Toch verkeren sommigen nog hardnekkig in de veronderstelling dat het onderzoek in het Pieter Baan Centrum geschoeid is op een psychodynamische leest. Zie bijvoorbeeld E. Brand, in: M. Fogteloo & P. van Os, *De Groene Amsterdammer*, april 2003.

9 Op 1 september 1988 werden de Psychopathenwetten van 1925 c.q. 1928 vervangen door de Wet van 19 november 1986 (*Staatsblad* 1986, 587, kamerstuknr. 11 932).

10 Zie C.M. van Deutekom & F. Koenraadt, Het psychologisch onderzoek, in: Koenraadt, Mooij & Van Mulbregt (red.), *De persoon van de verdachte*, p. 63–98.

3. Professionalisering

De wet van 1986 op de tbs heeft een duidelijke plaats voor psychiaters en psychologen in de voorlichting van de rechtbank ingeruimd.¹¹ Hiermee wordt wettelijk de deskundigheid en bevoegdheid van deze specialisten erkend.

Aan beoefenaren van diverse vakgebieden en professies worden in toenemende mate eisen gesteld. Kenmerkend voor het professionaliseringsproces is de specialisatie en differentiatie. Zo leggen forensisch gedragskundigen zich steeds meer toe op het onderzoeken en behandelen van aparte categorieën, bijvoorbeeld jeugdigen, seksueel delinquenten en mentaal gehandicapten. Dit doet zich ook voor onder medewerkers van het Pieter Baan Centrum. Op de terreinen van de ambulante forensische psychiatrie,¹² forensische psychologie,¹³ forensische psychotherapie¹⁴ en forensische seksuologie,¹⁵ forensisch gedragskundige rapportage¹⁶ ontstonden afzonderlijke verenigingen of divisies daarvan¹⁷ en werd na- en bijscholing ontwikkeld. In de forensische sector zagen diverse nieuwe tijdschriften het daglicht.¹⁸ Tevens werden de opleidings- en kwaliteitseisen aan rapporteurs pro justitia en hun producten de afgelopen decennia strikter. Zo wordt van rapporterend forensisch psycholo-

gen vereist dat zij de vervolgopleiding tot gezondheidszorgpsycholoog hebben gevolgd.

4. Protoprofessionalisering

Eigen aan dat professionaliseringsproces is dat – algemeen gesteld – steeds meer leken gaan inzien wat voor de betreffende professionals relevant is en wat niet. Naarmate de professionalisering zich meer ontwikkelt en leken meer in de nabijheid verkeren van de professionele kring, heeft dat ook effect op de wijze waarop leken hun indeling maken over de in te schakelen beroepsgroep. Leken zullen basisbegrippen en houdingen uit die professionele beroepen overnemen. Een fenomeen dat door de Amsterdamse socioloog De Swaan als protoprofessionalisering is aangeduid.¹⁹ Zo geldt dat proces ook voor de forensisch gedragskundigen die juridischer zijn gaan denken en juristen die gedragskundiger zijn gaan denken.

Bij alle samenspraak én tegenspraak tekent zich een lichte toenadering tussen de beide beroepsvelden af.

Een duidelijk gevolg van die professionalisering en protoprofessionalisering is de wijze waarop allengs het begrip van de toerekeningsvatbaarheid zich is gaan uitkristalliseren als een

- 11 Voor de oplegging van een tbs-maatregel is een dubbelrapport van onder meer een psychiater vereist, voor de zogenoemde zesjaarsverlenging van de tbs-maatregel is een rapport van een psychiater en een psycholoog vereist.
- 12 Opgericht in 1991 heeft de Vereniging van Ambulante Forensische Psychiatrie thans als doelstelling de ambulante hulpverlening aan mensen met persoonlijkheids- en/of psychiatrische stoornissen die ernstige delicten plegen te verbeteren.
- 13 Het Nederlands Instituut voor Psychologie (NIP) heeft thans twee secties die zich op dit terrein begeven: de sectie Justitie (die zich vooral op de forensische kinder- en jeugdpsychologie richt) en de sectie forensische psychologie.
- 14 In 1991 werd de International Association for Forensic Psychotherapy opgericht ter bevordering van de forensische psychotherapie, gericht op de behandeling van daders, in de klinische praktijk, theoretische ontwikkeling, research en opleiding.
- 15 Behalve de Nederlandse Vereniging voor Forensische Seksuologie zijn te noemen de Association for the Treatment of Sexual Abusers (ATSA) en de International Association for the Treatment of Sexual Offenders (IATSO).
- 16 Sinds 2000 verzorgt de Stichting Pro Justitia ten behoeve van de Forensisch Psychiatrische Diensten de cursus gedragskundig onderzoek en rapportage pro justitia.
- 17 De sectie psychiatrie en recht is in 2002 ontstaan door samenvoeging van de sectie forensische psychiatrie en de stuurgroep juridisering, die beiden binnen de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie al geruime tijd actief waren.
- 18 Het eerste exemplaar van het *International Journal of Law and Psychiatry* kwam uit in 1978, het Duitstalige tijdschrift *Recht & Psychiatrie* ging in 1981 van start, in 1990 verscheen het eerste nummer van *The Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, een jaar later (in 1991) werd het eerste nummer van *Criminal Behaviour & Mental Health* uitgebracht. *Psychology, Crime & Law* ontstond in 1995. Het eerste nummer van het *International Journal of Forensic Mental Health* dateert van 2002.
- 19 Aldus A. de Swaan, *Zorg en de staat*, Amsterdam: Bert Bakker 1989, p. 249-251.

raakvlak waar juristen en forensisch gedragskundigen elkaar zijn gaan vinden en verstaan. Terwijl het toerekenen bij uitstek en bij uitsluiting is voorbehouden aan de rechter, behoort het begrip toerekeningsvatbaarheid noch uitsluitend tot het domein van het recht, noch tot dat van de psychiatrie en psychologie. We zien dat in navolging van de introductie in 1984 van de glijdende vijfpuntsschaal in het Pieter Baan Centrum dit in de Nederlandse strafrechtspleging en forensische gedragskunde breed is doorgevoerd.²⁰

5. Mathematisering

Een bijzondere eigenschap van deskundigen in de tweede helft van de twintigste eeuw is dat zij deskundig zijn op een bepaalde wijze, namelijk op de wijze van de wiskundige. Rond het midden van de eeuw ontwikkelden wiskundigen de werkwijze van het wiskundig modelleren. Of het nu gaat om de econometrie, de bedrijfskunde, de statistiek, de planologie, de meteorologie, de formele logica, de informatica en nog vele andere disciplines, zij alle zijn een verbijzondering van de wiskunde.²¹ Meetbaarheid en kwantificeerbaarheid staan hierbij op de voorgrond.

Dat heeft ook het onderzoek pro justitia, zowel het criminalistisch onderzoek zoals uitgevoerd in het Nederlands Forensisch Instituut, als dat vanuit het Pieter Baan Centrum en Forensisch Psychiatrische Dienst niet onberoerd gelaten.²²

Een toenemend aantal psychometrische instrumenten maakt deel uit van het forensisch psychologisch onderzoek. De interpretatie van het testpsychologisch onderzoek is sterk bepaald door statistische en kwantitatieve methoden. Thans rukken ook de risicotaxatie-instru-

menten op, die van belang zijn voor het risk management, doch een bescheidener plaats in de beantwoording van de vraag naar het verband tussen psychische stoornis en delict en tussen psychische stoornis en gevaar innemen.²³

Zoals de naam al suggereert, is de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* een andere wiskundige verworvenheid, gebaseerd op internationale afspraken tussen gedragskundigen met nauw omschreven criteria voor eenduidige toepassing. In strikte zin gaat het niet om een diagnosesysteem, maar toch is de DSM-IV-classificatie in de jaren negentig ook in de forensisch psychiatrische en psychologische rapportages opgenomen.

6. Juridisering

De nieuwe wet op de tbs uit 1986 heeft strikte eisen gesteld aan de rapportage pro justitia. Oude, jaren tevoren opgemaakte psychiatrische rapporten volstaan niet meer om een tbs-oplegging te rechtvaardigen. Zoals reeds aangegeven is recent dubbelrapportage noodzakelijk geworden, wil een tbs door een officier van justitie met succes gevorderd kunnen worden.

Sinds de jaren tachtig is als gevolg van een zwaarder juridisch accent, waarmee bijvoorbeeld de gedwongen plaatsing mogelijk werd, en de ontwikkelingen in de tbs (bijvoorbeeld de introductie van de long stay afdelingen) het aantal weigeraars toegenomen.

Was in de jaren zestig en zeventig in de verlengingszitting de tbr nog een hamerstuk, thans zijn de procespartijen meer ingevoerd, althans zo'n beslissing wordt thans niet meer zo vanzelfsprekend genomen.²⁴ Er wordt thans tijdens de zitting veel uitvoeriger dan destijds aandacht besteed aan de op het spel staande belangen van

20 A.P. de Boer (*Partnerdoding. Een empirisch forensisch psychiatrisch onderzoek*, Arnhem: Gouda Quint 1990, p. 74) maakt er melding van dat hij in zijn onderzoek naar 124 gedetineerden in de periode 1950-1980 maar liefst 29 verschillende formuleringen inzake de mate van toerekeningsvatbaarheid aantroef. Thans wordt het kwalitatief onderscheid gemaakt in vijf gradaties en wel tussen toerekeningsvatbaar, enigszins verminderd toerekeningsvatbaar, verminderd toerekeningsvatbaar, sterk verminderd toerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaar.

21 Alberts, in: F. van Lunteren, B. Theunissen & R. Vermij (red.), *De opmars van deskundigen. Souffleurs van de samenleving*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2002, p. 131.

22 Zie J.F. Nijboer, *Forensische expertise*, Deventer: Kluwer 2003, tweede druk, p. 5-6.

23 Zie A.W.M. Mooij, *Toerekeningsvatbaarheid. Over handelingsvrijheid*, Amsterdam: Boom 2004, hoofdstukken 4 en 5.

24 Vergelijk I. de Vos, De problematiek van de verlengingszitting, in: M. Zeegers (red.), *Terbeschikkingstelling en gedwongen opnemings in discussie*, Amsterdam: F. van Rossen 1985, p. 59-88.

de terbeschikkinggestelde en samenleving.²⁵

Niet alleen de zogenoemde externe rechtspositie was aan verandering onderhevig. Ook de interne rechtspositie van gedetineerden en terbeschikkinggestelden is hechter verankerd geraakt.²⁶

7. Toenemende openbaarheid

De forensische psychiatrie en psychologie leveren een bijdrage aan de openbare strafrechtspleging doch zijn uit hun aard gebaseerd op de vertrouwelijkheid van de spreekkamer. Daar ligt een spanningsveld dat sterk onder invloed van de nieuwsgaring van journalisten in de richting van openbaarheid wordt getrokken. De media zitten er vaak bovenop en lijken soms, als de sporen op de plaats van het delict nog kersvers zijn, al een schaduwonderzoek uit te voeren. Velen willen over de schouders van de rapporteurs meekijken. Maar zelfs als die schouders van de rapporteurs het complete zicht op de verdachte benemen, schrikken sommigen er niet voor terug hun diagnostisch inzicht openbaar te maken, professional of niet.

De plaats van de forensisch deskundige bij uitstek om zich over de bevindingen van het individueel gedragskundig onderzoek pro justitia te verantwoorden, blijft desondanks de rechtszaal en niet de krant, de radio- of televisiestudio. Dat is dan ook precies de reden waarom medewerkers van het Pieter Baan Centrum in individuele casuïstiek niet buiten de rechtszaal in de openbaarheid treden.

De forensische psychiatrie is een *politiek* onderwerp, een onderwerp op de politieke agenda geworden.²⁷ Als een terbeschikkinge-

stelde de behandelkliniek ontvlucht en een delict pleegt, is dat welhaast vanzelfsprekend aanleiding voor leden van de Tweede Kamer daarover vragen aan de minister van Justitie te stellen.²⁸

8. Internationalisering

De internationalisering tekent zich op minstens drie terreinen af: op dat van de onderzochten, op dat van de onderzoekers en op dat van de strafrechtspleging.

De onderzochten zijn afgelopen decennia in groteren getale uit het buitenland afkomstig, zoals migranten, asielzoekers, vluchtelingen. Om de persoon van de verdachte goed in het rapport te kunnen weergeven, ontbreekt dan nogal eens cruciale informatie. Barrières in de communicatie tekenen zich af, die meer en meer de inschakeling van cultureel deskundigen en tolken vereisen.²⁹

De internationale klinische en wetenschappelijke uitwisseling met collega's wordt thans op grotere schaal gepraktiseerd dan enkele jaren of decennia geleden, zoals moge blijken uit de reeds genoemde processen van professionalisering. Diverse internationale fora zijn totstandgekomen voor de verdere ontwikkeling van psychodiagnostiek, testinstrumenten, therapeutische interventiemethoden en andersoortige voorzieningen op het terrein van de forensische geestelijke gezondheidszorg.³⁰

Ook het strafrecht is voor de berechting en bejegening van gedetineerden meer en meer gebonden aan internationale, onder meer Europese wet- en regelgeving.

25 Zie de bijdragen van A.A. Franken & Y. van Kuijk in *Delikt en Delinquent* 35 (2005) 6, p. 600-609 respectievelijk p. 627-641.

26 Zie C. Kelk, *Nederlands detentierecht*, Deventer: Kluwer 2003, tweede herziene druk. De beleidsplannen van 'de Nieuwe Inrichting' kunnen echter leiden tot een rechtspositionele inperking waar het visiedocument (2003, p. 13) gewag maakt van: 'op korte termijn de in de beginselenwetten vastgelegde rechtspositie van gedetineerden, jongeren en tbs-patiënten nog eens kritisch te bezien op onnodige belemmeringen voor de benodigde flexibiliteit en efficiëntie'.

27 Aldus E. Schuyer (lid van de Eerste Kamer voor D66) medio 2004 tijdens een voordracht voor het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap te Amsterdam.

28 De minister van Justitie is inmiddels de bewindsman aan wie het grootste aantal schriftelijke kamervragen wordt gesteld. Hij is in mei 2004 en juni 2005 naar aanleiding van ernstige delicten gepleegd door ontvluchte terbeschikkinggestelden dan ook uitvoerig door de Tweede Kamer ter verantwoording geroepen.

29 Zie M.K.J.G. van den Reijen, *Tolk en taal in strafzaken. Een kwestie van interpretatie*, Deventer: Kluwer 2004.

30 Zoals de International Academy of Law and Mental Health, de European Association of Law and Psychology, de International Association of Forensic Mental Health Services.

Werd Nederland in de afgelopen decennia nog gezien als een land met een relatief mild strafrechtelijk klimaat,³¹ thans loopt Nederland aardig in de pas bij de ons omringende landen en lijkt zich met betrekking tot de positie van Nederland in internationaal verband de wet van de remmende voorsprong af te tekenen.

In de afgelopen jaren zagen we de duur van de door de rechter opgelegde sancties toenemen, werd de capaciteit van het arsenaal aan penitentiaire inrichtingen aanzienlijk uitgebreid en is de rol van de reclassering in het gevangeniswezen drastisch teruggedrongen. Medio 2004 waren er in Nederland per 100.000 inwoners 123 mensen in detentie. In 1992 bedroeg dat aantal nog 49.

Met de recente introductie van het beleidsplan 'De Nieuwe Inrichting' neemt de versobering toe en stijgt het aantal uren cellulair verblijf van de gedetineerde, verdwijnen mogelijkheden van arbeid in de penitentiaire inrichting geheel of ten dele³² en worden er meer gedetineerden op een cel geplaatst, onlangs nota bene een serieuze overweging om bij jeugdigen toe te passen.³³ Met de introductie van het risicodenken,³⁴ het terugdringen van de verzorgingsstaat en de om zich heen grijpende bezuinigingsoperaties bestaat het gevaar van roofofbouw. Een dreigend onheil van bijvoorbeeld sjabloonrapporten tekent zich hier af.

Het mensbeeld van de gedetineerde is in de strafrechtspleging recentelijk drastisch veranderd: waar in de periode kort na de Tweede Wereldoorlog de *humanisering* sterk is beklemtoond, tekent zich thans steeds meer het mensbeeld af van de gedetineerde als *vijand* tegen wie men zich moet wapenen door veel elektronica in beveiliging te investeren, hoge muren om de penitentiaire inrichting te plaatsen, et cetera.³⁵

In de eerste helft van de twintigste eeuw werd met de introductie van de maatregel tbr in de strafrechtspleging de psychiater gevraagd een bijdrage te leveren aan de rechtspraak om daarmee de gedetineerde te beschermen tegen het hard ingrijpen van de rechter (rechterlijke macht). In de laatste decennia van de twintigste eeuw worden met de invoering van rechtspositieregelingen juristen steeds meer gevraagd de patiënt te beschermen tegen de interventies door psychiaters en psychologen (uitvoerende macht). Dat is op zichzelf een bijzondere historische pendelbeweging. In de forensische gedragskunde zagen we bovendien dat de problematiek van de psychisch gestoorde gedetineerde complexer is geworden, dat zowel de leek als de professional meer geschoold zijn geraakt op dit vakgebied, dat het rapport iets meer in dialoog met de onderzochte totstandkomt en meer onderbouwd wordt, zo mogelijk aan cijfermateriaal ontleend. Dit alles ten behoeve van een openbare strafrechtspleging die een steeds ruimer omspannend, internationaal referentiekader bezit.

De kwaliteit van de strafrechtspleging is gebaat bij de zorgvuldigheid en nuancering die haar door het klinisch onderzoek in de forensische gedragskunde wordt aangedragen in zaken waarin veelal een lange vrijheidsbeneming op het spel staat. De kracht van de klinisch gedragskundige observatie en rapportage, uitgevoerd in een daartoe toegerust instituut, is dat in soortgelijke gevallen soortgelijke conclusies en adviezen breed gefundeerd worden gegeven. Dat is uit oogpunt van rechtsgelijkheid, preventie en bescherming van de samenleving bij uitstek van belang in zaken waarin in een humaan strafrecht ernstige delicten aan de rechter ter berechting worden voorgelegd, opdat aldus de psychische gestoorde verdachte tot zijn recht komt.

31 Zie D. Downes, *Contrasts in Tolerance. Post-War Penal Policy in The Netherlands and Wales*, Oxford: Clarendon 1988.

32 Dit in weerwil van het in februari 1994 aangekondigde beleid in de nota voor het gevangeniswezen *Werkzame detentie*.

33 Zie C. Kelk, De bloem der natie: laten verdorren of opfrissen?, *Delikt & Delinkwent* 35 (2005) 1, p 1-10.

34 Zie M. Moerings, *Straffen met het oog op veiligheid: een onderneming vol risico's* (oratie Leiden), Leiden 2003.

35 Zie C. Kelk, *De menselijke verantwoordelijkheid in het strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint 1994, p. 7-19.